

A magyar tudósok szerepe az obi-ugor és a szamojéd nyelvek tanulmányozásában

A budapesti egyetem Finnugor Tanszéke történetének, tevékenységének egyik kiemelkedő fejezete kapcsolódik az Oroszország hatalmas északi területét benépesítő finnugor és a szamojéd népekhez. Ez a Murmanszki terület (a lappok), az Arhangelszki terület, a Nyenyecec autonóm körzet (a nyenyecek), a Tyumenyi terület, Jamal-Nyehyec autonóm körzet és a Hanti-Manysi autonóm körzet (a tundrai nyenyecek, az erdei nyenyecek, a hantik, a manysik, a szölkupok), a Krasznojarszki terület, Tajmiri autonóm körzet (a nyenyecek, a nganaszánok, az enyecek), a Turuhanszki járás (a szölkupok, a ketek) térségét jelenti.

A nevezett népek óriási területeken helyezkednek el, ugyanakkor az európai ember szemével nézve mégsem oly nagy lélekszámúak. De életmódjuk, hagyományos, sajátos gazdálkodásuk, valamint eredeti, megismételhetetlen kultúrájuk, világszemléletük, gazdag népköltészetük és nyelveik magukra vonták az európai tudósok figyelmét.

Hangsúlyozni szeretnénk a magyar és a finn tudósok szerepét az uráli nyelvek kutatásában, többek között a következőkre gondolunk: Reguly Antal, Munkácsi Bernát, Pápay József, Budenz József, T.V. Lehtisalo, Kai Donner – ők jegyezték le elsőként a népköltészet egyedülálló műveit, elsőként írták le a finnugor és a szamojéd nyelvek fonetikai rendszerét, készítették el a nyelvjárások rendszerezését. Tőlük hangzottak el az első szavak a finnugor és a szamojéd népek rokonságáról, a finnugorok és a szamojédok közös őseiről, akik az erdős zónában éltek, valamint a szamojédok és a törkök közötti ősi kapcsolatokról.

A múlt században kialakult hagyományokat folytatták a kortárs kutatók, köztük a néhai Kálmán Béla, aki a Munkácsi Bernát gyűjtötte anyag alapján a vogul nyelv páratlanul gazdag, nyelvtörténeti-nyelvjárási szótárát állította össze. A finnugor és a szamojéd népek körében ismert Hajdú Péter akadémikus, aki egész életét az uráli népeknek szentelte, *A szamojéd népek és nyelvek* című munkájában kritikusan elemezve a „szamojéd” szó eredetéről vallott nézeteket, összefoglalóan megállapította, hogy a „szamojéd” szó nem orosz eredetű. *Urali népek* című, az ő szerkesztésében megjelent műve mindnyájunk – hallgató és oktató, történész és néprajzos, kutató és gyakorlati szakember – számára nélkülözhetetlen kézikönyv.

A tudós szakemberek, Gulya János, Honti László, Lavotha Ödön, K. Sal Éva és számosan hozzájárultak a finnugor és a szamojéd nyelvek megismeréséhez, megismertetéséhez, e népek történelme és kultúrája különböző területeinek elemző kutatásához.

A jelenlevők és mások jóvoltából mi is birtokosai lehetünk a tanszék azon tekintélyes, legérdekesebb tudományos munkáinak, amelyek a hantik, a manysik, a nyenyecek, a szölkupok, a nganaszánok, a lappok és Észak más népeinek unikális, tradicionális néprajzi anyagát rögzítik.

A budapesti egyetem Finnugor Tanszékének számos munkatársát, tudós kutatóját személyesen is ismerik Karunk hallgatói és oktatói.

Az uráli népek irodalmát kutatja a tanszékvezető, Domokos Péter professzor. Gyakori vendég a hantiknál és a manysiknál, járt már az északi Ob-vidéken. A hanti és manysi irodalomra vonatkozó kutatásai nemcsak érdekesek, de fölötté hasznosak is, minthogy az északi irodalmak kialakulásuk és fejlődésük stádiumában vannak.

A Távoli Észak Népeinek Karán a hallgatók, és aspiránsok szakmai érdeklődéssel és haszonnal forgatják Szij Enikő *Magyar nyelvkönyv*-ének eddigi kiadásait.

Az ELTE Finnugor Tanszékének munkatársát, Csepregi Mártát közeli rokonként tartják számon az Ob-vidéken és a Távoli Észak Népeinek Karán. A tudományos kutatás számára terepkörülmények között gyűjti az anyagot, közvetlenül bejárva a hanti nyelvet beszélők lakóhelyét.

Az uráli népek eredetének története, az ugorok és a számojédok etnogenezeise, korai kapcsolataik a paleoázsiai és a finnségi népekkel, a protolapp nyelvnek a számojéd nyelvekhez való tartozása – ezek azok a kérdések, problémakörök, amelyeket Pusztay János, Veres Péter, Hajdú Péter, N. Sebestyén Irén és mások munkái dolgoznak fel.

Régi baráti és szoros alkotói kapcsolatot tart fenn tanszékünk a szegedi egyetem Finnugor Tanszékével, amelynek vezetője Mikola Tibor professzor. A ő számojéd nyelvekkel kapcsolatos kutatásait szintén hasznosítjuk a tanszéki oktatómunkában. A két magyar tanszékkal lektorcsere folyik.

Valamikor az A.I. Herzen Leningrádi Pedagógiai Főiskolán, a mi tanszékünkön is volt magyar oktatás. Tanárunk Mokány Katalin volt, aki sokat segített tanszékünk aspiránsainak is.

Tanszékünk oktatói ismerik, tanulmányozzák és felhasználják a tanári, tudományos kutatómunkában a budapesti kollegák publikációit. Értékeljük felbecsülhetetlen megszállottságukat, törekvéseiket a finnugor és a számojéd nyelvek kutatásában. Hálásak vagyunk Pusztay Jánosnak is, aki sorra publikálja, illetve kiadja a hanti, a manysi, a szölkup és más nyelvekkel kapcsolatos tudományos munkákat.

A továbbiakban engedjék meg, hogy röviden bemutassam tanszékünket, oktatótársaimat és tevékenységünket.

Az A. I. Herzen Oroszországi Állami Pedagógiai Egyetem Távoli Észak népei Karának Uráli nyelvek Tanszékét 1990-ben hozták létre azzal a céllal, hogy felsőfokú képzettségű tanárokat készítsenek fel a finnugor és a számojéd népek iskoláiban végzendő munkára.

A tanszéket – létrehozása napjától kezdve – az egyetem professzora, M. Ja. Barmics vezeti, s a tanszék 11 munkatársa (köztük – professzor, docensek, a filológiai és a pedagógiai tudományok kandidátusai, gyakornokok) az azonos gondolkodású oktatók olyan szakmai-alkotói, tudományos-pedagógiai közösségét alkotják, amely odaadással dolgozik a felső- és középfokú oktatás reformjának bonyolult feltételei között.

A tanszék kollektívája létezésének első napjától kezdve az uráli nyelvek fonetikájának, lexikájának, morfológiájának, szintaxisának és dialektológiájának kérdéseivel foglalkozik.

Az Uráli nyelvek Tanszéke a következő finnugor és számojéd nyelveket oktatja: nyenyecet, nganaszant, szölkupot, enyecet, a nyenyec nyelv erdei nyelvjárását, lappot, vogult és osztjákot. Ezenkívül a tanszéken ket és kamcsadál nyelvet is oktatnak. A fenti nyelveket a hallgatók anyanyelvükként tanulják.

Jelenleg 130 hallgatóval, a karon tanulóknak mintegy a felével foglalkozunk. Az Oroszországi Föderáció következő régióiból jöttek hallgatóink: Murmanszki terület, Nyenyec autonóm körzet, Jamal-Nyenyec autonóm körzet, Hanti-Manysi autonóm körzet, Tajmiri autonóm körzet, Krasznojarszki terület Turuhanszki járása.

Számos régióbeli oktató, tudományos kutató intézménnyel és társadalmi szervezettel alakult ki folyamatos alkotói munkakapcsolat: a Hanti-Manysi autonóm körzetben az Obi-ugor népek újjászületésének tudományos kutatóintézetével, a Nyenyec, a Jamal-Nyenyec és a Tajmiri autonóm körzetek tanító továbbképző intézeteivel, szalehardi, narjan-mari, hanti-manszijszki pedagógusokkal, az autonóm körzetek regionális anyanyelvi módszertani kabinetjeivel és műhelyeivel, az őslakos kisszámú népek regionális bizottságaival: a Nyenyec autonóm körzetben a *Jaszavej* („előre néző”) egyesülettel, a Jamal-Nyenyec autonóm körzetben *Jamal – potomkam* („Jamalt az utódoknak”) szervezettel, a Hanti-Manysi autonóm körzetben a *Jugria megmentése* társasággal.

A nemzetközi kapcsolatok erősítése céljából és az uráli népek érdekében, a Távoli Észak népeinek Kara valamint Norvégia között, az ENSz által az őslakos népek évtizedeül nyilvánított időszakban, 1996-ban együttműködési megállapodást kötöttünk a tromsøi Lapp Főiskolával és az egyetem Lapp Központjával. Az Urali nyelvek Tanszéke baráti kapcsolatban áll észti, finn, magyar és kanadai tudósokkal, szakemberekkel.

Munkatársaink önzetlenül megosztják kutatási eredményeiket az észak iskolákban tanító kollégákkal, s az ő eredményeik pedig hatékonyan épülnek be a kar oktatási folyamatába és terjednek a kutató kollegák között.

Szakembereink monográfiákat, oktatási programokat, tankönyveket és iskolai, pedagógiai főiskolai, valamint főiskolai segédleteket, továbbá az északi hallgatók, az aspiránsok, az iskolai tanítók, az óvodai intézmények dolgozói, a helyi őslakos északi lakossággal dolgozók számára oktatási-metodikai segédleteket készítenek.

A tanszéki tudományos munka részét képezik az etnolingvisztika és a lingvo-folklorisztika témakörei is.

Az oktatók tevékeny közreműködői a kar korábbi és jelenlegi tudományos közleményei, gyűjteményes kiadványai előkészítésének és közreadásának, így a „Вопросы лексики и синтаксиса языков народов Крайнего Севера СССР”, „Вопросы лексики и грамматики языков народов Крайнего Севера”, „Фольклор и этнография народов Севера” című és más kiadványoknak.

A tanszék munkatársai szakosodva foglalkoznak a tudományos és oktatási-módszertani kérdésekkel. Így, M. Ja. Barmics professzor, a nyenyec és nganaszán nyelvek tanára, a mai szamojéd nyelvek lexikájának kutatásával foglalkozik. Számos iskolai, pedagógiai főiskolai tankönyv, valamint a nyenyec nyelv szókincsét elemző tudományos munka szerzője.

V. I. Rubkaleva, a pedagógiai tudományok kandidátusa, docens, szintén a nyenyec nyelv tanára, és annak lexikáját és morfológiáját kutatja. Társszerzőként M. Ja. Barmicsal, összeállítója egy 50.000 szavas orosz-nyenyec szótárnak.

N. A. Liskova docensnek, a filológiai tudományok kandidátusának az obi-ugor nyelvek mondattana a kutatási területe.

Az első szölkup nemzetiségű tudományos szakember, a filológiai tudományok kandidátusa, A. I. Gasilov docens anyanyelvét és annak metodikáját, valamint a Távoli Észak népei népköltészetét és irodalmát oktatja. Tudományos kutatómunkájának témája a szölkup nyelv tazi dialektusa.

D. V. Geraszimova docens, a filológiai tudományok kandidátusa tudományos kutatómunkájának fő területe a manysi nép szókincse és népköltészete. Kiemelkedő gazdagságú az általa gyűjtött, a tudomány számára megőrzött hanti és manysi néprajzi, a hagyományos kultúrát felölelő anyag. A manysi nyelvet és módszertanát oktatja, valamint a manysi folklórt.

A fenti oktatók közül egy a doktori disszertációja megvédésére készül, kettő pedig annak elkészítésén dolgozik.

A neves paleoázsia-kutató, a filológiai tudományok doktora, az OTA Nyelvészeti Kutatások Intézetének tudományos főmunkatársa, A. P. Vologyin professzor a ket és a kamcsadál nyelvet tanítja meghívott tanárként a tanszéken. 150 tudományos munka szerzője az uráli, az paleoázsiai, a csukcs-kamcsadál nyelvek, valamint az általános morfológiai tipológia témaköréből.

Kedves Kollégák, Oktatók és tanszéki Munkatársak!

Az Uráli nyelvek Tanszékének kollektívája köszönetét fejezi ki a nyelveink tanulmányozása érdekében kifejtett odaadó munkásságukért. Kiváló szakembereknek ismerjük és értékeljük Önöket, akik a finnugor és a szamojéd népek sorsát a szívükön viselik. Fogadják gratulációnkat és jókívánságainkat. Jó egészséget, sok szerencsét, alkotói energiát, újabb szakmai sikereket és hosszú életet kívánunk.

(Kormányos András fordítása)